

Over falende rechters en rechtsstaatreddende kamerleden

Kan het wetsvoorstel minimumstraffen ons straftoemittingsstelsel verrijken?

Mr. S.J. Jansen*

Dertig maanden gevangenisstraf voor de man die met een mes zijn vrouw vermoordde,¹ twee jaar (en tbs) voor de man die met een klauwhamer zijn huisgenoot doodsliep² en vier jaar gevangenisstraf voor de (jeugdige) medepleger van een moord in een café.³

Zomaar drie recente voorbeelden van zaken waarin rechters maatwerk probeerden te leveren en daarbij tot 'verbazingwekkend' lage straffen kwamen na een veroordeling voor moord of doodslag. Te lage straffen volgens het voormalig LPF-kamerlid Eerdmans. Straffen die wat hem betreft zo snel mogelijk tot de verleden tijd zullen behoren, getuige het door hem in augustus 2006 ingediende wetsvoorstel bijzondere strafminima.⁴ De indiener meent dat de door rechters opgelegde

gevangenisstraffen voor moord en doodslag veel te laag zijn en voelt zich hierbij gesteund door 'de Nederlandse bevolking', bij welke al langer onvrede over de straftoemeting lijkt te bestaan.⁵ Rechters zouden niet luisteren naar signalen uit de samenleving en ongehinderd het opleggen van te lage straffen continueren. Deze te lage straffen, gaat hij verder, doen het vertrouwen van de burger in onze rechtstaat afnemen en een rechtstaat die niet het vertrouwen van haar burgers geniet, verliest het predicaat rechtstaat an sich.⁶ Hoewel het hier eerder om een afnemend vertrouwen in onze rechters, wellicht in ons rechtssysteem, lijkt te gaan, dient de geschetste onvrede zeker serieus te worden genomen. Het is daarom belangrijk om het wetsvoorstel er eens bij te pakken om te zien of

* Bas Jansen is 28 februari 2007 strafrechtelijk afgestudeerd aan de Universiteit van Maastricht met als thesisonderwerp minimumstraffen in Nederland & Europa en begint per 1 mei 2007 als advocaatstagiaire bij De Vilder & Van Oosten Advocaten te Amsterdam.

1 Rechtbank Utrecht 22 november 2006, LJN AZ2884.

2 Rechtbank Zutphen 15 augustus 2006, LJN AY6225.

3 Gerechtshof 's-Gravenhage 5 december 2006, LJN AZ4173.

4 Voorstel van wet van het lid Eerdmans tot wijziging van het Wetboek van Strafrecht houdende de invoering van minimumstraffen voor moord en doodslag, Kamerstukken II 2005/06, 30 659. Hoewel Eerdmans inmiddels de Tweede Kamer heeft verlaten staat het wetsvoorstel nog steeds op de politieke agenda doordat het formeel

is overgenomen door oud AG en Tweede Kamerlid namens de PVV De Roon. Zie: brief d.d. 29 november 2006 van Eerdmans aan de voorzitter van de Tweede Kamer, Kamerstukken II, 2006-2007, 30 659, nr. 4.

5 Zie o.a. J.W. de Keijser, P.J. van Koppen & H. Elffers, Op de stoel van de strafrechter. Oordeelt het publiek net zo als de strafrechter? (Research Memoranda Raad voor de Rechtspraak), Amsterdam: Enschede 2006, p. 43, Th. A. de Roos 2000, Strafrecht als risicomanagement, Leiden: Universiteit 2000, p. 4, SCP 2004, In het zicht van de toekomst. Sociaal en cultureel rapport 2004, Hoofdstuk 10, p. 482, www.scp.nl/publicaties/boeken.

6 Kamerstukken II 2005/06, 30 659, nr. 3 (MvT), p. 4.

het zou kunnen bijdragen aan het bestrijden van de problemen die aan de onvrede ten grondslag zouden liggen. Het roept in ieder geval een aantal interessante vragen op. Hoe bestraffen rechters de laatste jaren moord en doodslag en valt hier een lijn in te ontdekken, passen de in het wetsvoorstel genoemde minimumstraffen in ons sanctiestelsel en kunnen deze in dat geval bijdragen aan het bestrijden van de problemen die aan de basis van de hierboven geschetste onvrede staan? Tot slot volgt nog een kort uitstapje naar Europa. Kunnen we vanuit die hoek, met in het achterhoofd de steeds verder gaande communautisering van het strafrecht, iets met minimumstraffen verwachten?

1. Huidige straffoetingsklimaat

Een eerste opvallend gegeven dat uit de meest recente criminaliteitscijfers blijkt is dat het aantal gevallen van moord en doodslag de afgelopen jaren enorm is afgenomen. Waar 2005 al de recordboeken inging met 'slechts' 201 gevallen van moord en doodslag is de teller in 2006 op 150 blijven steken.⁷ Op basis van cijfers uit de databank moord en doodslag bleek uit onderzoek over 1992-2001 dat het in die periode om gemiddeld 240 gevallen per jaar ging.⁸ Hoewel de burgerlijke onrust en de toon van het wetsvoorstel anders doen vermoeden, wijst de golfbeweging die de hardheid van ons straffklimaat kenmerkt uit dat we momenteel in een opgaande lijn zitten.⁹ Deze opgaande lijn blijkt uit een aantal onderzoeken. Waar een eerder

onderzoek naar de afdoening van voltooide moord en doodslag in Nederland over een aantal jaren¹⁰ slechts over gemiddelde straffen over de onderzochte periode, 1992-2001, sprak, is er eind 2006 nieuw onderzoeksmateriaal verschenen over de periode 1993-2004, waarin naast de gemiddelde straffen voor moord en doodslag ook de ontwikkeling van deze gemiddelden over die periode naar voren komt.¹¹ Over die periode zijn 2638 gevallen onderzocht. In die gevallen waarin alleen een tijdelijke gevangenisstraf werd opgelegd was de gemiddelde duur van de gevangenisstraf bij moord 9,0 jaar en bij doodslag 6,7 jaar. In die gevallen waarin naast een tijdelijke gevangenisstraf ook tbs werd opgelegd was dat bij moord 6,4 jaar en bij doodslag 5,5 jaar.¹² Uit het onderzoek naar de ontwikkeling van de bestrafning van moord en doodslag samen blijkt dat de gemiddelde duur van de tijdelijke gevangenisstraf, al dan niet gecombineerd met tbs, is toegenomen van 6,3 jaar in 1993 naar 8,9 jaar in 2004.¹³ Dit komt neer op een stijging van 2,6 jaar; ruim 41%. In een poging deze stijging te relativeren is nog gekeken naar de verhouding moord/doodslag, het aantal tbs gevallen en andere factoren die deze stijging hadden kunnen beïnvloeden, zoals delict-, dader- en slachtofferkenmerken.¹⁴ Met al deze factoren rekening houdend is de stijging in de opgelegde strafduur echter vergelijkbaar sterk. Rechters zijn dus moord en doodslag strenger gaan bestraffen.¹⁵

Als we de algemene straffoetingscijfers in

7 G. Leistra, Spectaculair laagterecord moorden in 2006, www.elsevier.nl 3 januari 2007 > zoeken op moorden.

8 G. Leistra & P. Nieuwebeerta, Moord en doodslag in Nederland: 1992-2001, Amsterdam: Prometheus 2003, p. 27.

9 W.F. van Hattum, 'De levenslange gevangenisstraf en de toevalsfactor', DD 2006, p. 755-776, p. 759.

10 Leistra & Nieuwebeerta 2003.

11 P. Nieuwebeerta & S. van Wingerden, 'Geëiste en

opgelegde sancties bij moord en doodslag, 1993-2004', Trema 2006, p. 280-285, S. van Wingerden & P. Nieuwebeerta, 'Ontwikkelingen in de lengte van gevangenisstraffen voor moord en doodslag: een trend naar langere straffen', Trema 2006, p. 329-337.

12 Nieuwebeerta & Van Wingerden 2006, p. 285.

13 Van Wingerden & Nieuwebeerta 2006, p. 333.

14 Van Wingerden & Nieuwebeerta 2006, p. 334 t/m 336.

15 Van Wingerden & Nieuwebeerta 2006, p. 336.

Nederland er bij pakken valt op dat de levenslange gevangenisstraf de laatste jaren ontzettend in opkomst is. In totaal hebben de Nederlandse rechters in 2006 tien keer levenslang uitgesproken, een nieuw record.¹⁶ Hiermee werd de negen keer levenslang uit 2005 al na korte tijd weer van de nr. 1 positie verdrongen. Ter vergelijking; tussen 1896 en 1940 werd 22 keer levenslang uitgesproken, in de jaren '70 helemaal niet en in de jaren '90 zeven keer.¹⁷ Vergelijken we de ernst van de delicten van de afgelopen jaren met bijvoorbeeld die uit de jaren zeventig, dan kan niet direct gezegd worden dat de delicten daartoe toen minder aanleiding gaven.¹⁸

Naast de stijging van het aantal levenslange gevangenisstraffen zijn we van 156 gestraften met straffen langer dan 12 jaar in 1997 naar 269 gevangenen met dergelijke lange straffen in 2004 gegaan, een stijging van 72%.¹⁹ In het kielzog van dit toenemende aantal (levens)lange gevangenisstraffen is ook het aantal vonnissen waarin tbs wordt opgelegd aan een sterke opmars bezig. De 199 vonnissen in 1994 staan tegenover een gemiddelde van 100 per jaar in de tien jaar daarvoor.²⁰ Dit aantal is na 1994, met pieken en dalen, gestaag doorgroeid naar 210 vonnissen in 2004.²¹ Uit diezelfde cijfers van de Dienst Justitiële Inrichtingen (DJI) blijkt dat de gemiddelde behandelingsduur in de periode 1995-2005 is toegenomen van 59 naar 89

maanden.²² Daarnaast mondt tbs in steeds meer gevallen via 'longstay' uit in een levenslange vrijheidsontneming.²³ Hoewel tbs in theorie een maatregel is, dragen ook deze ontwikkelingen in de praktijk bij aan de verharding van het straftoemingsklimaat.²⁴

Al deze cijfers worden nog eens onderstreept door de stelling van het CBS dat rechters recent in gelijke gevallen strenger zijn gaan straffen.²⁵ Ondanks al deze voor zichzelf sprekende cijfers ligt er nu dus het wetsvoorstel om de 'in de straftoemeting verzakende rechters' aan verplichte strafminima voor moord en doodslag te onderwerpen.

2. Het wetsvoorstel en ons straftoemingsstelsel

et wetsvoorstel beperkt de rechterlijke straftoemingsvrijheid. De indiener wil door het opnemen van bijzondere strafminima voor moord/gekwalificeerde doodslag (15 jaar) en doodslag (10 jaar) in ons Wetboek van Strafrecht rechters dwingen om langere gevangenisstraffen op te leggen voor deze delicten.²⁶ Nadat een eerder wetsvoorstel van indiener uit 2002²⁷ nogal wat kritiek kreeg te verduren vanwege haar beknoptheid, is het huidige iets meer uitgewerkt. Zo wordt er naast de strafminima, ook aandacht besteed aan andere artikelen die aan

16 NRC Handelsblad 29 december 2006, p. 2.

17 Van Hattum 2006, p. 757.

18 Idem.

19 www.dji.nl > pers & actueel > feiten in cijfers > gevangeniswezen > justitiële kenmerken > bruto duur opgelegde straf.

20 Parlementair onderzoek TBS, Kamerstukken II 2005/06, 30 250 nr. 5 (Eindrapport), p. 62.

21 www.dji.nl > pers & actueel > feiten in cijfers > tbs > capaciteit & bezetting > aantal opleggingen.

22 www.dji.nl > pers & actueel > feiten in cijfers > tbs > verblijfsduur tbs > intramurale behandelduur.

23 G.R.C. Veurink, 'Gemiste kans', Sancties 2006, p. 207-213, p. 210.

24 Meer discussie over tbs, straf of maatregel, in J. De Hullu 'Enkele suggesties voor herziening van het strafrechtelijk sanctiestelsel', Handelingen Nederlandse juristenvereniging 2002, p. 1-87.

25 F. van Tulder, 'Is de rechter zwaarder gaan straffen?', Trema straftoemingsbulletin 1 2005, p.1-5, p. 5.

26 Kamerstukken II 2005/06, 30 659, nr. 3 (MvT), p. 3.

27 Kamerstukken II 2002/03, 28 640, nr. 2, (voorstel van wet).

de straftoemeting raken. Hier volgen in het kort de belangrijkste.

De minima gelden niet alleen voor de daders, maar ook overminderd voor alle deelnemers die ons Wetboek van Strafrecht kent, met dien verstande dat de minimumstraffen voor een medeplichtige met een derde worden verminderd. De bijzondere strafminima moeten verder worden gewaarborgd doordat:

- Art. 9a Sr voor de betreffende delicten buiten toepassing blijft.
- Vervroegde invrijheidstelling op grond van art. 115 Sr in alle gevallen van moord en doodslag achterwege blijft, ook wanneer deze binnenkort wordt vervangen door de voorwaardelijke invrijheidstelling.²⁸

Daarnaast is er binnen het wetsvoorstel ruimte voor twee bijzondere strafvermindingsgronden:

- Art. 44a Sr, waarin een mogelijkheid tot strafvermindering in ruil voor informatie staat, gaat ook gelden voor de strafminima, die bij toepassing met een derde worden verminderd.
- Art. 44b Sr creëert een tweede strafverminderinggrond voor de strafminima. Als er sprake is van putatieve (vermeende) overmacht of putatief noodweer(exces) worden ook in deze gevallen de strafminima met een derde verminderd.

In de uitleg bij deze laatste strafverminderinggrond lijkt de plank te worden misgeslagen. Deze doelt specifiek op situaties van putatieve overmacht en putatief noodweer(exces), situaties waarin de dader dwaalt ten aanzien

van deze strafuitsluitingsgronden. Indien er beoogt hiermee in het bijzonder vrouwen die leiden aan het zogenoemde ‘battered woman syndrome’ te beschermen.²⁹ Dit syndroom valt momenteel in Nederland niet onder één van de strafuitsluitingsgronden maar zou volgens indier wel tot strafvermindering moeten leiden. Indien er meent dat er alleen sprake dient te zijn van een erkende, en een in strafminimumvermindering resulterende, putatieve strafuitsluitingsgrond wanneer de dader een verwijt kan worden gemaakt dat hij daarvan ten onrechte uitging.³⁰ Dat zou in de volgende tegenstrijdigheid resulteren: waar bij die daders die verwijtbaar dwaalden de strafminima met een derde worden verminderd, gebeurt dit volgens de letter van het wetsvoorstel niet bij die daders die dit te goeder trouwen deden. Als indier een dergelijke strafverminderinggrond in zijn wetsvoorstel zou willen opnemen lijkt het logischer om daders die te goeder trouw meenden dat zich omstandigheden voordeden waaronder zij zich zouden kunnen beroepen op een strafverminderinggrond te beschermen.

Voordat de verdere toepassing van het wetsvoorstel in de praktijk aan bod komt, volgt hier eerst een korte uiteenzetting van de algemene beginselen waar het wetsvoorstel aan raakt. De Nederlandse rechter is bij het opleggen van de gevangenisstraf momenteel alleen gebonden aan het per delict verschillende strafmaximum en het algemene strafminimum van één dag. Het wetsvoorstel breekt met deze voor ons stelsel kenmerkende en door veel beleidsbepalers en wetenschappers altijd verdedigde rechterlijke straftoemetingvrijheid.³¹ Omdat het hier om

28 Kamerstukken II, 30 513.

29 Meer over het ‘battered woman syndrome’: G.G.J. Knoops: Psychische overmacht en rechtsvinding. Een onderzoek naar de strafrechtelijke, forensisch-psychiatrische en psychologische grenzen van

psychische overmacht, Deventer: Gouda Quint 1998, p. 278 e.v.

30 Kamerstukken II, 30659, nr. 2 (voorstel van wet), p. 2.

31 Kamerstukken II 1991/92, 22 300, nr. 39, p. 12, Kamerstukken II 2002/03, 29 049, nr. 1, p. 6.

een niet door de wetgever geregelde vrijheid gaat, is deze breuk geenszins strijdig met ons Wetboek van Strafrecht, maar aals er in de ontwikkeling van het wettelijke sanctiestelsel sinds 1886 één hoofdlijn duidelijk naar voren komt, dan is het wel dat de keuzevrijheid die de wetgever aan de rechter laat als het gaat om soort en maat van de strafsoort, enorm is toegenomen.³² Wanneer rechters verplicht worden een vooraf vastgestelde minimumstraf op te leggen, zou dit een fundamentele trendbreuk in het Nederlandse strafrecht betekenen. Het huidige wetsvoorstel is echter niet het enige waarbij een dergelijke trendbreuk in het verschiet ligt. Ook bij het wetsvoorstel 'puntenstelsel rijbewijzen', dat momenteel bij de Tweede Kamer ligt, staat iets soortgelijks te gebeuren.³³ Bij de huidige stand van dit wetsvoorstel zou de strafrechter namelijk verplicht worden om in geval van recidive bij een aantal verkeersdelicten een ontzegging van de rijbevoegdheid (OBM) voor een bepaalde periode op te leggen. Het wetsvoorstel minimumstraffen zal in dat opzicht dus geen fundamentele trendbreuk vormen. Tegen de tijd dat het in de Tweede Kamer zal worden behandeld, is deze trendbreuk waarschijnlijk al een feit.

De democratisch gekozen wetgever bezit als enige de bevoegdheid tot het maken van formele wetten, het strafbaar stellen van gedragingen en het in abstracto bepalen van de strafmaat, waardoor hij in die zin ook boven de rechtsprekende en uitvoerende macht is verheven. Als hij in die hoedanigheid bijzondere strafmaxima mag opstellen, waarom dan geen bijzondere strafminima, redeneert indiener.³⁴ Het gevaar dat in deze

redenering schuilt, is dat de wetgever hiermee alle rechterlijke vrijheden om een specifiek geval op de juiste waarde te schatten, met het oog op de democratische legitimiteit uit handen zou kunnen nemen. Je kunt dat namelijk bij alles roepen. Dit is verre van wenselijk en doet afbreuk aan de noodzaak van een onafhankelijke rechterlijke macht die in staat wordt gesteld om elke individuele strafzaak te kunnen beoordelen en passend te sanctioneren.

Doordat de wetgever in deze gevallen voor een deel – lees: voor het grootste gedeelte van de straftoemeting – op de stoel van de rechter gaat zitten, vindt er binnen onze Trias Politica een flinke bevoegdheidsverschuiving plaats. Het zou echter niet de eerste keer zijn dat een nieuwe wet in zo'n verschuiving resulteert. Te denken valt aan de recente 'Wet OM-afdoening'.³⁵ Hierin wordt het systeem van de transactie, waarbij een verdachte vervolging kan 'afkopen', vervangen door een systeem van strafbeschikkingen, waarbij het openbaar ministerie de bevoegdheid van de wetgever krijgt om in bepaalde gevallen, in plaats van de rechter, zelf de schuldvraag vast te stellen en te sanctioneren.

Hoewel beide wetten een ernstige uitholling van onze Trias Politica opleveren, ligt het primaat hierbinnen inderdaad bij de wetgever. Dat primaat is echter geen reden op zich. Als de wetgever het echter nodig vindt om het sanctiestelsel te wijzigen en ten dele op andere pijlers te gronden, is hij daartoe in principe gelegitimeerd. Zelfs als die stelselwijziging is ingegeven door de wens om als wetgever meer dan thans de strafmaat in de concrete zaak te beïnvloeden.³⁶

32 P.A.M. Mevis, 'Naar een wettelijk systeem van bijzondere strafminima?', *Trema* straftoemetingsbulletin 2 2003, p. 25-32, p. 27.

33 Wijziging van de Wegenverkeerswet 1994 in verband met de invoering van een puntenstelsel rijbewijzen,

Kamerstukken II 2005/06, 30 324.

34 Kamerstukken II 2005/06, 30 659, nr. 3, (MvT), p. 7.

35 Kamerstukken II, 29 849; Stb. 2006, 330.

36 Mevis 2003, p. 28.

Het feit dat de bijzondere strafminima staatsrechtelijk houdbaar zijn, wil niet zeggen dat ze juridisch ook zonder meer legitiem zijn. Een strikte toepassing van de beoogde bijzondere strafminima zal, zoals eerder gezegd, de straftoemingsvrijheid in verregaande mate inperken. De toepassing van deze vrijheid is als zodanig een fundamenteel recht van de verdachte.³⁷ De wetgever moet aan de rechter de noodzakelijke straftoemingsruimte laten omdat daarin de unieke factoren van elke strafzaak opnieuw verwerkt moeten worden.³⁸ Tot die factoren behoren zowel het delict, de bijzondere omstandigheden waaronder het is gepleegd, als de persoon van de dader. Dit recht mag niet te zeer worden beperkt door bijzondere strafminima.

Het lijkt zelfs niet ondenkbaar dat schending van dit beginsel van individuele straftoemeting in een extreme vorm in strijd met het recht op een eerlijk proces, zoals dat is neergelegd in art. 6 van het Europese Verdrag voor de Rechten van de Mens, zou kunnen zijn. De straftoemeting maakt onmiskenbaar onderdeel uit van het strafproces. Een systeem waarin een rechter pas vanaf een minimumstraf rekening mag houden met de individuele kenmerken van een bepaalde strafzaak, omdat hij niet de mogelijkheid heeft om af te wijken van dit minimum, zou op Straatsburgs verzet kunnen stuiten. Het is de vraag wanneer je kunt spreken van zo'n 'extreme vorm'. Of dit na invoering van het wetsvoorstel in Nederland het geval is, zal pas blijken als er een zaak bij het Europese Hof wordt behandeld. Tot nog toe heeft het hof zich op het standpunt gesteld

“that it is not its role to decide, for example, what is the appropriate term of detention applicable to a particular offence”.³⁹

Of het hof deze beslissing in de toekomst wel tot haar competentie rekent is dus nog maar de vraag. De stelling dat het wetsvoorstel op gespannen voet met art. 6 EVRM staat, lijkt echter niet voorbarig.

3. Beoogde doelen

Hoewel de bovengenoemde beginselen niet in het voordeel van het wetsvoorstel pleiten, is het ook niet zo dat ze principieel aan invoering van de beoogde strafminima in de weg staan. In haar advies over een eerder initiatiefwetsvoorstel tot invoering van minimumstraffen voor een aantal geweldsdelicten, heeft de Raad van State gesteld dat een afwijking van het bestaande systeem, van algemene minimumstraffen en bijzondere maximumstraffen, gerechtvaardigd kan zijn, indien er een duidelijk omschreven probleem bestaat bij de huidige straftoemeting en kan worden aangenomen dat de voorgestelde regeling inderdaad tot oplossing van dat probleem kan leiden.⁴⁰

Zoals in de inleiding werd geschetst zou het probleem bij de straftoemeting liggen.

In de Memorie van Toelichting bij het wetsvoorstel komen verschillende doelen naar voren. Deze moeten uiteindelijk samen bijdragen aan het grotere doel: de algehele verbetering van ons sanctiestelsel en het hiermee gepaard gaande 'herstel van vertrouwen in onze rechtsstaat'.

37 Mevis 2003, p. 29.

38 Idem.

39 EHRM 11 april 2006, Appl. Nr. 19324/02, r.o. 72 (Léger vs. France).

40 Kamerstukken II 2005/06, 28 640, nr. 4, p. 1.

Het eerste doel van het wetsvoorstel is het versterken van de op de achtergrond geraakte vergelding als strafdoel.⁴¹ Waar deze nu meer wordt gebruikt als een legitimatie om straffen op te leggen moet vergelding weer een doel op zich worden bij de straftoemeting. De indiener zoekt hiermee weer aansluiting bij klassieke theorie van het strafrecht waarin volgens hem de straf de waarde van het geschonden rechtsgoed nog weergaf.⁴² Binnen deze theorie vormde de vergelding zowel de rechtsgrond als het doel van de straf.⁴³ Die vergelding omvat echter meer dan de waarde van het geschonden rechtsgoed. Knigge zegt hierover:

“Uit het enkele feit, dat straffen vergelden is, kan de zwaarte van de op te leggen straf niet worden afgeleid. Ik zeg dat met enige nadruk, omdat dikwijls – maar mijns inziens ten onrechte – met een beroep op de vergelding voor zwaardere straffen wordt gepleit.”⁴⁴

Hoewel bijvoorbeeld ‘straf naar mate van schuld’ geen door de Hoge Raad aanvaardt adagium is, wordt de strafmaat wel geacht verband te houden met de schuld van de dader.⁴⁵ Als men dus van vergelding als strafdoel spreekt, mag de mate van schuld van de dader niet helemaal buiten beschouwing worden gelaten. Ook gevalsomstandigheden dienen een rol te spelen bij de vraag wat er nu precies vergolden dient te worden. Invoering van zware strafminima zal dus niet leiden tot een versterking van de rol van de vergelding als strafdoel binnen het

strafrecht, doch slechts tot zwaardere straffen voor bepaalde delicten. Dat zijn, in tegenstelling tot wat het wetsvoorstel tracht te doen geloven, twee verschillende zaken.

Minimumstraffen zullen ook, veronderstellen de voorstanders, de algemene preventie verbeteren doordat ze de ernst van de schending van het recht op leven onderstrepen. Volgens deze ‘theorie’ zullen potentiële daders, door de vergroting van de strafdreiging, wel een paar keer nadenken alvorens tot handelen over te gaan. Op die manier zou de wetwijziging een algemeen preventieve werking hebben en het aantal misdrijven doen afnemen. Naar de vraag of strenger straffen de algemene preventie ten goede komt is veel onderzoek gedaan. Hieruit blijkt onder andere dat het gedrag veel meer door sociale dan door formele sancties wordt gestuurd en tevens dat, als er hierbij al sprake is van een effect, het vooral de subjectieve pakkans is en niet de strafgrootte die crimineel gedrag afschrikt.⁴⁶ Deze bevindingen zijn opmerkelijk omdat ze haaks staan op het rationele mensbeeld, dat ook in het wetsvoorstel wordt verondersteld.⁴⁷ Deze veronderstelling, dat het wetsvoorstel en de daaruit voortkomende strengere straffen zullen leiden tot verbetering van de algemene preventie, lijkt dus niet zonder meer op te gaan.

Ook de speciale preventie zou zijn gebaat bij minimumstraffen en de daarmee gepaard gaande verlenging van de gevangenisstraf. Als een dader voor langere tijd wordt opgesloten, kan hij de

41 Kamerstukken II 2005/06, 30 659, nr. 3, (MvT), p. 8.

42 Idem.

43 C. Kelk, Studieboek materieel strafrecht, Deventer: Gouda Quint 2001, p. 19.

44 G. Knigge, Het irrationele van de straf, Arnhem: Gouda Quint 1988, p. 16.

45 J.R. Blad, ‘De theoretische betekenis van het gelijkheidsbeginsel voor het strafrecht’, in: J.R. Blad &

P.A.M. Mevis (red.), Het gelijkheidsbeginsel. Pretentie en werkelijkheid, Deventer: Gouda Quint 1997, p. 34.

46 D.J. Hessing & P.J. van Koppen, ‘Straffen’, in: P.J. van Koppen e.a. (red.), Het recht van binnen. Psychologie van het recht, Deventer: Kluwer 2002, p. 947-961, p. 955.

47 Idem.

samenleving buiten de gevangensmuren niet meer schaden en is deze voor langere tijd tegen hem beschermd. Veroordeelden langer vast houden zou op korte termijn inderdaad kunnen leiden tot een veiligere maatschappij. Hoe meer boeven er in de gevangenis zitten, hoe veiliger het daarbuiten is. Een net zo belangrijk aspect van de speciale preventie, resocialisatie, mogen we echter niet uit het oog verliezen. Na uitvoerig penologisch onderzoek in de jaren '50 en '60 van de afgelopen eeuw kwam de penitentiair deskundige Rijkssen tot de conclusie dat na een straf in de orde van grootte van vijf jaar de geest der betrokkenen gedeformeerd zal zijn, zodat een beduidend langere detentie als onmenselijk moet worden beschouwd: een ongeschonden terugkeer in de samenleving is dan vaak niet meer mogelijk.⁴⁸ Dit betekent niet dat je in geen geval een gevangenisstraf langer dan vijf jaar moet opleggen, maar geeft wel aan dat een zekere terughoudendheid hierbij op haar plaats is. Waar mogelijk dient resocialisatie een rol te blijven spelen binnen de straftoemeting. Door de resocialisatie als onderdeel van de speciale preventie achter te stellen bied je veroordeelden minder perspectief op een goede terugkeer in de maatschappij. Van een verbetering van de speciale preventie hoeft dus helemaal geen sprake te zijn.

Door empirici wordt periodiek vastgesteld dat er verschillen bestaan in de straftoemeting van verschillende rechtbanken (en gerechtshoven).⁴⁹ Dit gegeven verleidt indiener er in zijn Memorie van Toelichting toe om te schrijven dat het beperken van de straftoemetingvrijheid voor moord en doodslag wezenlijk zal bijdragen aan een verbetering van de rechtsgelijkheid. Niets

is echter minder waar. In het huidige stelsel is het zo dat rechters met alle omstandigheden rekening mogen houden. Deze vrijheid draagt wezenlijk bij aan de rechtsgelijkheid, want zoals Knigge betoogde, is de 'verdiende' straf, de straf die in vergelijkbare gevallen wordt opgelegd.⁵⁰ De rechter wordt binnen het huidige systeem dus in staat gesteld om gevallen met elkaar te vergelijken en die gevallen die werkelijk gelijk zijn op dezelfde wijze te sanctioneren.⁵¹

Invoering van het wetsvoorstel zou daarentegen tot meer rechtsongelijkheid leiden. De straffen voor moord en doodslag zullen wel minder uiteenlopend zijn, wat je, zoals in de Memorie van Toelichting bij het wetsvoorstel, een verbetering van de rechtsgelijkheid zou kunnen noemen. Op die manier doe je echter te kort aan de unieke complexiteit van elke strafzaak. Zeker bij delicten als moord en doodslag zijn bijna alle gevallen uniek. Te hoge strafminima leiden tot misplaatste uniformiteit omdat ze de rechters dwingen om ongelijke gevallen gelijk te behandelen. Dat komt de rechtsgelijkheid vanzelfsprekend niet ten goede.

Als laatste doel van het wetsvoorstel wordt in de Memorie van Toelichting de rechtszekerheid voor slachtoffers genoemd. Het is alleen nog onduidelijk welke zekerheid het slachtoffer van een levensdelict aan bijzondere strafminima kan ontnemen; geen zekerheid waar hij zich op dat moment nog van bewust is in ieder geval. Als de rechtszekerheid al baat heeft bij het wetsvoorstel dan is dat op een andere manier. Het rechtszekerheidsbeginsel is bedoeld om burgers te beschermen tegen willekeur. In ons Wetboek van Strafrecht komt dit beginsel terug via het legaliteitsbeginsel, 'nullum crimen sine lege', wat

48 R. Rijkssen, *Vijf jaar tot levenslang. Langgestraften in de gevangenis te Breda, Alphen aan de Rijn: Samson 1967.*

49 A.H.J. Schmidt, 'Een databank voor straftoemeting', *Justitiële verkenningen* (18) 1992-8, p. 23-41, p. 23.

50 Knigge 1988, p. 17.

51 Dit kan bijvoorbeeld via de databank straftoemeting: www.databankcst.nl.

52 Art. 1 Sr.

bepaalt dat geen feit strafbaar is dan bij wettelijk voorafgegane strafbepaling.⁵² Er bestaat binnen de literatuur discussie over de vraag of het legaliteitsbeginsel zich ook uitstrekt tot de straf(dreiging).⁵³ Deze variant van het legaliteitsbeginsel wordt ook wel aangeduid als 'nulla poena sine lege'. Vooral met betrekking tot de inzichtelijkheid van het sanctiestelsel en de voorspelbaarheid van de sanctie in concreto, is het huidige Nederlandse stelsel terecht van diverse zijden kritisch bezien.⁵⁴ We kennen zoveel verschillende soorten en maten van sancties dat dit beginsel zich hier mogelijk tegen zou verzetten. De richtlijnen die de straftoemetercriteria bij bepaalde delicten inzichtelijker maken, gelden bovendien niet voor moord en doodslag.

Hoewel er in de Memorie van Toelichting over wordt gezwegen, zouden minimumstraffen voor de betreffende delicten de rechtszekerheid met betrekking tot de strafoplegging vergroten en zou dit beginsel op die manier sterker dan nu het geval is met alleen de bijzondere maximumstraffen worden nageleefd. Dit lijkt in zekere zin op een terugkeer naar de situatie zoals die zich aan het eind van de 18^e eeuw ook in Nederland voordeed, waarbij elk delict met het oog op een zo groot mogelijk rechtszekerheid een 'peine unique', een wettelijk gefixeerde strafmaat, had.⁵⁵

"Hiervan is men rond 1800 al snel weer teruggekomen, doordrongen als men zal zijn geraakt van de grote onrechtvaardigheid, waartoe een dergelijk systeem noodzakelijkerwijs moest leiden: om tal van redenen is de éne diefstal en éne moord en doodslag de ándere niet", aldus Knigge.⁵⁶

Het is wenselijk dat er met betrekking tot de inzichtelijkheid van het sanctiestelsel en de voorspelbaarheid van de sanctie in concreto meer duidelijkheid bestaat. Er is mogelijk meer behoefte aan rechtszekerheid. Minimumstraffen zouden hieraan een bijdrage aan kunnen leveren. Als invoering van minimumstraffen er echter toe leidt dat in een groot aantal gevallen niet meer recht kan worden gedaan aan de bijzondere gevalomstandigheden, lijkt het legaliteitsbeginsel hier geen goede grondslag voor. Zware minimumstraffen pakken op deze manier in het nadeel van de verdachte uit en een dergelijk effect wordt met het in stelling brengen van het legaliteitsbeginsel zeker niet beoogd.

4. Praktijkgevallen

De zeer diverse strafpraktijk onderstreept het belang van een individuele straftoemetering waarin alle omstandigheden van het geval kunnen worden verwerkt. In de inleiding van dit stuk werden drie recente zaken genoemd waarin rechters maatwerk probeerden te leveren en uiteindelijk tot 'verbazingwekkend' lage straffen kwamen. Hieronder volgen per casus de omstandigheden en de hierbij behorende motivering die de rechters tot deze straffen deden komen. Aansluitend worden de gevolgen geschetst die het wetsvoorstel op deze en vergelijkbare zaken zou hebben.

1. De eerste casus handelt over een 17-jarige jongen van Turkse komaf, die met een groepje mannen in een café de confrontatie zocht met een man, met wie de vader van de jongen een zakelijk conflict had. Deze confrontatie resulteerde uiteindelijk in de

53 J. de Hullu, *Materieel strafrecht. Over algemene leerstukken van strafrechtelijke aansprakelijkheid naar Nederlands recht*, Deventer: Kluwer 2003, p. 100.

54 Mevis 2003, p. 28.

55 Kelk 2001, p. 401.

56 Kelk 2001, p. 402.

dood van het slachtoffer door gecombineerd schot en steekletsel. Het gerechtshof achtte in de zaak van de jongen het medeplegen van moord bewezen. Hoewel een 17-jarige normaal gesproken volgens de bijzondere bepalingen voor jeugdige personen wordt gestraft en de maximale vrijheidsstraf in dat geval krachtens art. 77i Sr 24 maanden jeugddetentie is, werd in dit geval, in het bijzonder vanwege de ernst van het feit, gekozen voor het meerderjarigenstrafrecht en kreeg de verdachte vier jaar gevangenisstraf opgelegd.⁵⁷ De jonge leeftijd van de verdachte en de sterke invloed van diens vader op zijn handelen hebben een belangrijke rol gespeeld bij de totstandkoming van deze voor moord relatief lage straf, aldus het hof in zijn strafmotivering.⁵⁸ Daarnaast kon verdachte weliswaar als medepleger worden aangemerkt, maar was zijn rol in het geheel enigszins beperkt; met het toebrengen van het fatale letsel had hij niets van doen gehad.

Invoering van het wetsvoorstel zou Nederlandse rechters met een ander probleem opzadelen. Bij deze 17-jarige verdachte in bovengenoemde casus zullen zij moeten kiezen tussen een jeugddetentie van maximaal 24 maanden en een gevangenisstraf van minimaal 15 jaar. Op deze manier wordt het allemaal wel erg zwart wit. Indien een rechter in de omstandigheden van het geval aanleiding ziet om een verdachte volgens het meerderjarigenstrafrecht te sanctioneren dwingt de wet hem om in deze zaak minimaal 15 jaar gevangenisstraf op te leggen. Straffen op maat is op deze manier niet meer mogelijk. Daarnaast is het niet ondenkbaar dat het wetsvoorstel in een dergelijk geval zijn doel

om bepaalde delicten strenger te bestraffen voorbij zal schieten.

2. De dader in de tweede casus is een ruim intelligente, 59-jarige man die reeds vier jaar in een psychiatrisch ziekenhuis verbleef omdat hij leed aan het syndroom van Asperger, ook wel *hoogfunctionerend autisme of Oops, wrong planet!-syndroom* genoemd, gecombineerd met een obsessieve compulsieve persoonlijkheidsstoornis.⁵⁹ Het essentiële kenmerk hiervan is een preoccupatie met orde, perfectie, en controle, ten koste van flexibiliteit, openheid en efficiëntie. Daarnaast hebben personen met een dergelijk ziektebeeld vaak grote moeite om met veranderingen om te gaan en kunnen zij waneer zaken op een onverwachte manier gaan, last krijgen van emotionele spanning, met als mogelijk gevolg enorme kwaadheid. Dit lijkt op 4 februari 2006 tot uitzing te zijn gekomen:

“De redenen voor en de gebeurtenissen rondom de op handen zijnde verhuizing van verdachte zijn hem die dag teveel geworden. Verdachte is na het gesprek met unitcoördinator waarbij ook andere bewoonsters aanwezig waren erg boos geworden; hij is naar zijn kamer gegaan om rustig te worden en om afleiding te zoeken. Echter, toen het latere slachtoffer terugkeerde uit het restaurant en zij, zoals verdachte het verwoordt, weer begon te blèren, heeft verdachte de hamer gepakt en bij zich gestoken, is hij naar beneden gegaan en heeft hij het slachtoffer meermalen geslagen.”⁶⁰

Deze klappen resulteerden uiteindelijk in de dood van het slachtoffer. De rechtbank achtte

57 Gerechtshof 's-Gravenhage 5 december 2006 (LJN AZ 4173), p. 7.

58 Idem.

59 Rechtbank Zutphen 15 augustus 2006 (LJN AY6225).

60 Rechtbank Zutphen 15 augustus 2006 (LJN AY6225), p. 3.

doodslag bewezen en kwam bij de beoordeling van de strafbaarheid met een rapport van het Pieter Baan centrum waarin de hierboven geschetste ziektes bij verdachte werden bevestigd. Met het rapport kon de rechtbank zich verenigen waardoor ze met betrekking tot de toerekeningsvatbaarheid uiteindelijk concludeerde dat:

“verdachte ten tijde van het plegen van het hem ten laste gelegde feit lijdende was aan een zodanige ziekelijke stoornis van zijn geestvermogens, dat het feit hem slechts in sterk verminderde mate kan worden toegerekend.”⁶¹

De rechtbank legde uiteindelijk een gevangenisstraf van twee jaar, gecombineerd met tbs op.

“Een langere gevangenisstraf, die doorgaans wordt opgelegd bij levensdelicten, is gelet op de persoon van de verdachte, de mate van toerekenbaarheid en de op te leggen maatregel van terbeschikkingstelling met dwangverpleging evenmin passend”, aldus de rechtbank.⁶²

Bij de beslissing over toerekeningsvatbaarheid wordt in de Nederlandse rechtspraak een glijdende schaal van vijf gradaties gehanteerd: toerekeningsvatbaar, enigszins verminderd toerekeningsvatbaar, verminderd toerekeningsvatbaar, sterk verminderd toerekeningsvatbaar en ontoerekeningsvatbaar.⁶³ Deze gradaties zijn nergens in de wet terug te vinden maar zijn in de forensische gedragskunde in het algemeen en in het Pieter Baan Centrum in het bijzonder tot een professionele standaard ontwikkeld.⁶⁴ Invoering van het wetsvoorstel zou betekenen dat we deze standaard met betrekking tot de

delicten moord en doodslag in de prullenbak kunnen gooien. In zaken als bovengenoemde is een dader met betrekking tot de zaak ofwel ontoerekeningsvatbaar en wordt hij als gevolg daarvan ontslagen van alle rechtsvervolgung/vrijgesproken, of niet en is de rechter direct aan de bijzondere strafminima gebonden.

Invoering van het wetsvoorstel zou de rechtbank verplichten om zwart wit te kiezen daar waar de casus in feite grijs is. Verdachte zit tegen volledige ontoerekeningsvatbaarheid aan, maar is dit volgens de gedragsdeskundige niet. Dat betekent dat verdachte na invoering van het wetsvoorstel minimaal tien jaar gevangenisstraf, met mogelijk tbs, zou moeten krijgen, tenzij hij voor zijn daden volledig ontoerekeningsvatbaar wordt verklaard en hij krachtens ons wetboek geen gevangenisstraf opgelegd kan krijgen. Voor maatwerk is wederom geen ruimte meer. Het zou betekenen dat we voor deze gevallen weer terugkeren naar het stelsel van voor 1928, toen toerekenbaarheid nog een alles of niets kwestie was.⁶⁵

3. De derde casus vertelt het schrijnende verhaal van een vrouw die het leven in verband met een voortslepende ziekte niet meer zag zitten. Nadat zij haar echtgenoot meermalen over haar doodswens had verteld, kwamen zij uiteindelijk samen tot het besluit om collectief zelfmoord te plegen.

“Maandag 13 maart 2006 hebben verdachte en slachtoffer herinneringen opgehaald en afscheid genomen van de spullen in de woning. Verdachte heeft het briefje – met daarin de plaats waar zij gevonden konden worden *red.* – aan de politie gepost en is naar huis teruggekeerd. Hij

61 Idem.

62 Idem.

63 C. de Ruiter & M. Hildebrand, ‘Over toerekeningsvatbaarheid’, in: Van Koppen e.a. 2002, p. 687-697, p. 689.

64 F. Koenraadt & S.J. Steenstra, Forensische psychologie. Rapportage en behandeling in het straf(proces)recht, Arnhem: Gouda Quint 1994, p. 87.

65 De Ruiter & Hildebrand 2002, p. 689.

heeft vervolgens slachtoffer in het bad gelegd en haar en zichzelf meerdere malen in de polsen gesneden.”⁶⁶

Waar zijn vrouw na sneden in haar hals en polsen uiteindelijk overleed, lukte het verdachte, ondanks het snijden in zijn polsen en een messteek in de borststreek, niet om zichzelf te doden. Ten einde raad heeft hij toen maar 112 gebeld. Omdat de feiten niet konden worden gekwalificeerd als levensberoving op verzoek, noch als hulp bij zelfdoding, werd door de rechtbank uiteindelijk moord bewezen geacht. Met betrekking tot de straftoemeting merkte de rechtbank op dat verdachte leed aan een persoonlijkheidsstoornis en hierdoor minder dan een normaal mens weerstand kon bieden aan de doodswens van zijn vrouw. Daarnaast was hij door zijn eigen zelfmoordpoging en het feit dat hij verder moest leven met de beelden van het overlijden van zijn vrouw op zijn netvlies, in deze casus niet alleen dader maar ook slachtoffer. Daarom achtte de rechtbank een gevangenisstraf van 30 maanden passend.⁶⁷ Na invoering van de voorgestelde minimumstraffen had ze bij deze bewezen moord tot minimaal vijftien jaar gevangenisstraf moeten komen. Wederom wordt de rechtbank de mogelijkheid om in dergelijke zaken tot maatwerk te komen ontnomen.

Niet alleen in de casus hierboven, maar ook in ander zaken hebben rechters vaak gegronde redenen om tot een bepaalde straf te komen. Los van de vraag of we in Nederland al dan niet streng genoeg straffen blijkt uit bovengenoemde zaken dat de delicten moord en doodslag veel te divers zijn om aan stringente strafminima te

koppelen. Zeker bij dit soort delicten is straffen op maat gewenst en is onze rechterlijke straftoemetingsvrijheid een groot goed, dat we niet lichtvaardig mogen opgeven. Alvorens tot een slotbeschouwing te komen volgt eerst nog een korte uitstap naar minimumstraffen die ons rechtsstelsel vanuit een andere hoek dreigen binnenvallen te dringen.

5. Europa

Ook vanuit de EU wordt er aan de poten van onze straftoemetingsvrijheid gezaagd. “Via de Derde Pijler kan het nationale strafrecht al in ruime mate worden beïnvloed.”⁶⁸ Het verdrag van Amsterdam, dat op 1 mei 1999 in werking is getreden, maakt namelijk de totstandkoming van maatregelen ter voorkoming en bestrijding van criminaliteit mogelijk, wat moest leiden tot de opstelling van minimumvoorschriften met betrekking tot de bestanddelen van strafbare feiten en straffen op het gebied van de georganiseerde criminaliteit, terrorisme en de illegale drugshandel.⁶⁹ Tot nog toe heeft deze Europese invloed zich beperkt tot de invoering van zogenoemde minimummaximumstraffen via kaderbesluiten. Op die manier wordt vanuit de derde pijler van de EU opgelegd welke maximumstraf minimaal aan een bepaald delict moet worden verbonden. Aangezien men binnen Europa op bepaalde gebieden naar gemeenschappelijke gemiddelden streeft, ligt het in de lijn der verwachtingen dat niet alleen aan de maximumstraffen gesleuteld gaat worden, maar dat ook invoering van minimumstraffen een optie is. Art. 31 sub e van het EU-verdrag lijkt die mogelijkheid te bieden. In een bij dit artikel behorende verklaring

66 Rechtbank Utrecht 22 november 2006 (LJN AZ2884), p. 3.

67 Rechtbank Utrecht 22 november 2006 (LJN AZ2884), p. 5.

68 Corstens & Veldt-Foglia, ‘Communautarisering van het straf- en strafprocesrecht’, DD 2003, p. 103-177, p. 172.

69 P.J.P. Tak, ‘Opportuniteitsbeginsel en minimumstraf’, DD 2002, p. 356-366, p. 356.

(no. 8) is echter vastgesteld dat de toepassing van dit artikel voor onder andere Nederland niet kan leiden tot minimumstraffen.⁷⁰ Dit om te voorkomen dat via harmonisatie fundamentele uitgangspunten van ons rechtsstelsel opzij worden gezet. Hiermee lijkt de deur voor verplichte minimumstraffen via de derde Pijler van de EU voorlopig te zijn dicht geslagen.

Na een uitspraak van het Europese Hof van Justitie op 13 september 2005 zijn de verhoudingen binnen de EU enigszins door elkaar geschud.⁷¹ Het Hof stelde in deze zaak over het milieubeleid dat de Commissie ook op basis van het EG verdrag (eerste pijler) de bevoegdheid heeft om maatregelen te nemen die verband houden met het nationale strafrecht van lidstaten, als dit noodzakelijk is om het gemeenschapsrecht effectief af te dwingen. Het grootste verschil met de eerdergenoemde mogelijkheid op basis van de derde pijler is dat de rechtsinstrumenten uit het EG-verdrag rechtstreekse werking kunnen hebben. Op die manier zou het dus kunnen dat Nederland met een richtlijn wordt geconfronteerd waarin lidstaten worden verplicht om strafminima in te voeren, als dit noodzakelijk is om gemeenschapsrecht effectief af te dwingen. Gesteund door deze rechtspraak kwam Europees commissaris van justitie Frattini in april 2006 met het voorstel om lidstaten te verplichten voor ernstige gevallen van piraterij, in de zin van het namaken van goederen, minimumstraffen van vier jaar in te voeren.⁷² Omdat dit voorstel de interne markt van de EG beoogt te beschermen, lijkt de uitspraak van het Hof de Europese wetgever de mogelijk te bieden om in te grijpen in het nationale strafrecht van lidstaten als dit noodzakelijk is om deze bescherming effectief

af te dwingen. Vooral nog stelde Minister van Justitie Hirsch Ballin zich op het standpunt, dat de noodzaak van een strafrechtelijk kader voor de handhaving van deze problematiek op Europees niveau niet is aangetoond.⁷³ Het is echter de vraag in hoeverre hij hierin wordt gesteund door zijn Europese collega's. Van de ons omringende landen in Europa kent een aantal wel een systeem van bijzondere minimumstraffen.⁷⁴ Hoewel Nederland al meerdere malen heeft aangegeven geen voorstander van minimumstraffen te zijn, zou het kunnen dat we op deze manier geen keuze hebben.

Of deze concrete bevoegdheid daadwerkelijk door het arrest C-176/03 wordt gelegitimeerd is echter nog de vraag. Het is het eerste arrest dat over deze problematiek handelt en roept nog verschillende vervolgvragen op. Inmiddels is er wel nadere rechtspraak, zaak C-440/05, op komst, waarin een soortgelijk probleem wordt behandeld. Dit arrest kan op onderdelen meer duidelijk gaan bieden en zal in die zin wellicht meer inzage geven in de vraag hoe concreet de mogelijke invoering van minimumstraffen op basis van het EG verdrag is. Het is daarom zaak voor Nederland om de op hande zijnde uitspraak van het Europees hof goed in de gaten te houden.

6. Slotbeschouwing

Waar het wat de Europese strafminima betreft nog deels speculeren is, ligt het Nederlandse wetsvoorstel minimumstraffen nog steeds in Den Haag. Hoewel straftoemettingsvrijheid binnen het Nederlandse rechtssysteem altijd een erg belangrijk beginsel is geweest, lijken er

70 Kamerstukken II 1998/99, 26 656, nr. 1, p. 3.

71 HvJ EG september 2005, zaak C-176/03, Jur. 2005.

72 B. Lanting, 'Brussel bemoeit zich met strafmaat', Volkskrant 27 april 2006, p. 1.

73 Kamerstukken I 2006/07, 23 490 & 30 587, BM, p. 3.

74 Zie bijvoorbeeld A.M. van Kalmthout & P.J. Tak, Ups en downs van de minimumstraf. Een verkennende situatie naar het voorkomen van minimumstraffen in Frankrijk, België, Duitsland, Engeland en Wales, Nijmegen: Wolf Legal publishers 2003.

geen rechtsbeginselen te zijn die het invoeren van bijzondere strafminima principieel in de weg staan. Zoals de Raad van State in 2002 al aangaf is het voor zo'n wijziging wel noodzakelijk, en in ieder geval nuttig, dat er een duidelijk omschreven probleem bestaat en kan worden aangenomen dat het wetsvoorstel kan bijdragen aan de oplossing hiervan.⁷⁵ Hierin schuilt gelijk het eerste knelpunt van het wetsvoorstel, want wat is nu het probleem? De bewering dat rechters niet zouden luisteren naar geluiden uit de maatschappij lijkt te worden gelogenstraft door de straftoemetingcijfers van de laatste jaren. De gemiddelde duur van de tijdelijke gevangenisstraf is, naast de toename van het aantal (levens)lange straffen en het aantal tbs-vonnissen, fors gestegen. Als je die cijfers afzet tegen de in de inleiding geschetste kritiek op de rechterlijke macht duidt dit op een stevig imago-probleem. Mensen hebben de kennis niet, of ze gebruiken haar niet. Van een volksvertegenwoordiger zou je echter mogen verwachten dat hij die kennis wel heeft en haar in dat geval ook gebruikt als hij aan het Nederlandse straftoemetingsstelsel wil gaan sleutelen. Wellicht lag het probleem bij de verkiezingen die ten tijde van de indiening van het wetsvoorstel op komst waren. Voor een politicus van nieuwrechts is het dan wat populairder om zich uit te roepen tot redder van de rechtstaat, die wordt bedreigd door in een ivoren toren levende rechters die niet willen luisteren naar de stem des volks dan simpelweg te stellen dat rechters de laatste jaren al stukken strenger straffen, maar het best een beetje meer mag zijn.

Als we dit laatste eens als probleem nemen is de volgende vraag of het wetsvoorstel kan bijdragen aan de oplossing ervan. Het antwoord hierop is een open deur. Ja, rechters zullen door verplichte

strafminima moord en doodslag strenger moeten gaan bestraffen. De vraag is of dit ook zal leiden tot minder onvrede. Otte meent van niet als hij stelt: "Indien langere straffen dienen om publieke onvrede te lenigen, probeert de overheid een bodemloze put te dempen."⁷⁶

Daarnaast moeten we kijken wat invoering van het wetsvoorstel voor invloed op ons straftoemetingsstelsel heeft. Het pakt over het algemeen niet gunstig uit voor de voor ons stelsel kenmerkende straftoemetingsdoelen. Het is bovendien slecht voor de rechtsgelijkheid. Daarnaast vormt het legaliteitsbeginsel geen geschikte grondslag voor deze strafminima. Ten slotte wijst onze rechtspraak uit dat deze veel te divers is om door stringente strafminima aan banden te worden gelegd. Wellicht dat verlaging van de minima een deel van deze bezwaren weg kan nemen, maar op kleinere schaal blijven er dan nog voldoende bezwaren over. Bovendien zou die verlaging weer ten koste van het primaire doel van indiener, verhoging van de straffen gaan. Kortom het wetsvoorstel is geen sterk idee; er is geen duidelijk omschreven probleem en in het wetsvoorstel zal meer schade aanrichten dan dat het een oplossing biedt voor welk probleem dan ook. Het is te hopen dat eventuele Europese strafminima een beter fundering krijgen.

Rest nog de vraag wat te doen met het imago-probleem van de rechterlijke macht. Voor zover dit voortkomt uit een gebrek aan kennis is het zaak om te proberen in die kennis te voorzien. Op individuele basis kan dit bijvoorbeeld door de (straf)motivering te verbeteren. Wat in verschillende onderzoeken namelijk naar voren komt is dat de hoogte van straffen waarmee burgers bepaalde misdrijven zouden sanctioneren afhankelijk is van de kennis die zij met betrekking tot het delict hebben. Meer kennis leidt volgens

75 Kamerstukken II 2002/03, 28 640, nr. 4, p. 1.

76 M. Otte, 'Reële kansen en kansloze verwachtingen van de straf in een veranderende samenleving. Schuld en

boete in de sleutel van een ruim vergeldingsbegrip 2002', DD 2002, p. 943-957, p. 946.

recent onderzoek tot een mildere strafoplegging door de burger.⁷⁷ Van Delden, voorzitter van de Raad voor Rechtspraak stelt zelfs:

“Er is geen wezenlijk verschil bij het vaststellen van een strafmaat tussen burgers en rechters. Burgers moeten dan wel van alle details van de strafzaak op de hoogte zijn.”⁷⁸

Door meer informatie kan meer begrip worden gekweekt voor de strafmaat in een individueel geval. Voor het totaalplaatje is het daarnaast

goed om meer met de straftoemetingcijfers naar buiten te komen. Op die manier kan een begin worden gemaakt met het bestrijden van de bestaande onvrede zonder dat er gelijk aan belangrijke kernwaarden van ons straftoemingsstelsel wordt gezaagd. Momenteel stemt de rechter de motivering van zijn vonnis, dus ook de strafmotivering, niet in de eerste plaats af op communicatie met de maatschappij.⁷⁹ Een verbetering van de strafmotivering kan mogelijk een deel van de huidige kritiek ten aanzien van de straftoemeting wegnemen.

77 De Keijser, Van Koppen & Elffers 2006, p. 43.

78 Raad voor de rechtspraak 's-Gravenhage 2004.

79 Mevis 2003, p. 28.